

Filmová rada (1948) 1949–1955

Filmová rada vznikla na počátku roku 1949 jako poradní orgán ministra informací a osvěty Václava Kopeckého pro kulturně-politické otázky v oblasti kinematografie. Navazovala na již před Únorem 1948 se projevující snahu Komunistické strany ovládnout a využít propagandistický potenciál filmu. Filmová rada nahradila v roli uměleckého a ideového garanta obratu k nové estetice dřívější Filmový umělecký sbor (dále jen FIUS), který po nastolení tzv. ostrého kurzu a po zostření situace ve společnosti i v kulturní politice přestal vyhovovat novým nárokům a požadavkům.¹⁾

První jmenovací dekrety do Filmové rady neso silvestrovské datum 31. prosince 1948.²⁾ Dne 18. ledna 1949 byl výnosem ministra informací a osvěty č. j. 80.375/1949 schválen jednací a organizační řád Filmové rady³⁾ a zahajovací schůze proběhla dne 26. ledna 1949 za předsednictví Bohdana Rosy.⁴⁾ Ve Filmové radě měly být zastoupeny všechny složky národního života, členy jmenoval i odvolával ministr informací a osvěty a pravidelné porady měly probíhat alespoň jednou za čtrnáct dní. Filmová rada měla za úkol

především vypracovat tematický plán výroby českých filmů a následně dohlížet nad každým konkrétním filmem v každé fázi jeho vzniku.⁵⁾

Filmová rada se brzy po svém vzniku dostala do stejných potíží, s jakými se potýkal její předchůdce FIUS. Nastavila totiž opět velice zdoluhavý schvalovací postup, kterým musel projít každý námět, scénář a nakonec i hotový natočený film:

Na počátku procesu stála filmová povídka. Ta vznikla z tematického plánu anebo z vlastní tvůrčí iniciativy tvůrčího kolektivu. Ten ji musel předložit k připomínkovému řízení Ústřední dramaturgii a Filmové radě. Připomínky obou orgánů byly pro tvůrčí kolektiv závazné, posudek Filmové rady byl však prioritní. Poté vznikl z filmové povídky scénář, který musel být opět schválen Ústřední dramaturgií a Filmovou radou. Konečné slovo k podobě scénáře měl ministr informací a osvěty. Teprve poté se mohlo přikročit k výběru režiséra, kterého na návrh tvůrčího kolektivu i Ústřední dramaturgie schválilo ÚV KSČ. Následovala práce na výběru exteriérů, herecké zkoušky a příprava rozpočtu. Ke všem těmto krokům se

1) Jiří Knapík, Filmová aféra I. p. 1949. *Iluminace* 12, 2000, č. 4, s. 103.

2) Národní filmový archiv (dále jen NFA), fond Filmová rada (dále jen FR), Jmenovací dekrety a další korespondence týkající se jmenování, odvolání a rezignace členů FR, ref. ozn. 1//5.

3) NFA, f. FR, Jmenovací dekrety a další korespondence týkající se jmenování, odvolání a rezignace členů FR, ref. ozn. 1//5.

4) NFA, f. FR, Zahajovací schůze FR 26. 1. 1949, ref. ozn. 2/1/1.

5) NFA, f. FR, Organizační řád, ref. ozn. 1//1, Jednací řád Filmové rady, ref. ozn. 1//2.

vyjadřoval Ústřední dramaturg. Mezitím byl literární scénář přepracován na technický scénář, k čemuž byly třeba opět připomínky Ústřední dramaturgie i Filmové rady. Konečný technický scénář musel být schválen generálním ředitelem ČSF a ministrem informací a osvěty. Následně se mohlo přikročit k natáčení zkušebního filmu za dozoru tvůrčího kolektivu i Ústřední dramaturgie. Předváděcí zkoušky byly promítány Ústřední dramaturgii, Filmové radě a dalším funkcionářům z Kulturní rady ÚV KSČ. Po zapracování jejich připomínek mohlo teprve dojít k natáčení nového filmu.⁶⁾ Proces posuzování a schvalování však ještě nebyl u konce. Kulturní rada na své 36. schůzi dne 21. listopadu 1949 schválila, že ještě po posudku Filmové rady bude nový film předveden subkomisi pro věci filmu vzniklé při Kulturní radě. Ta měla také určit tituly, které před veřejným promítáním musí být předvedeny samotnému ministru informací a osvěty.⁷⁾

Zdlouhavý proces schvalování, který brzdil výrobu filmů, se propojil s kritikou mladých politických komunistických pracovníků zasedajících ve Filmové radě a napojených na Kulturně propagační oddělení ÚV KSČ. Ti byli kritizováni za to, že svůj osobní vkus a názor zaštiťovali svou politickou příslušností a vydávali ho za závazný názor Strany. Nerespektovali přitom zkušenosti barrandovských filmových profesionálů. V pozadí tohoto sporu však stál hlubší konflikt mezi stranickou a politickou mocí o udávání směru v kultuře. Šlo de facto o to, zda bude mít v resortu kultury hlav-

ní slovo předseda Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ Gustav Bareš anebo ministr informací a osvěty Václav Kopecký.⁸⁾

Konflikt vyeskaloval odvoláním předsedy Filmové rady Bohdana Rosy, se kterým byli nuceni odejít i další mladí exponenti Gustava Bareše. Činnost Filmové rady byla na deset měsíců přerušena a k jejímu obnovení došlo až v květnu roku 1950. Filmová rada se nově skládala z pléna, které se scházelo v delších časových intervalech a které mělo za úkol projednávat a schvalovat finanční podobu tematického plánu, a dále z předsednictva, které připravovalo v užším kolektivu tematický plán výroby, dále schvalovalo vhodná témata a dozíralo nad jejich realizací.⁹⁾ Novým předsedou Filmové rady se stal Jiří Hendrych.

Výměna předsedy Filmové rady ani její reorganizace však výraznější změnu nepřinesly. Stejně tak prozatím nenastalo uklidnění situace v konfliktu mezi Gustavem Barešem a Václavem Kopeckým. Přetrvávající zdlouhavý proces schvalování filmových námětů přivedl českou kinematografii až na pokraj naprostého kolapsu. Původní pětiletý plán počítal s výrobou 52 filmů ročně, díky plánování a dozoru Filmové rady se však roku 1951 nepodařilo vyrobit více než osm titulů.¹⁰⁾ Situace si tak vynutila další, tentokrát razantnější reorganizaci Filmové rady, která proběhla na podzim roku 1951. Jiří Hendrych byl odvolán z pozice předsedy a vedení Filmové rady se dočasně ujal sám ministr Václav Kopecký. Rozdělení na plénum a předsednictvo bylo zrušeno

6) Jiří Knapík, *Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948–1950*. Praha: Libri 2004, s. 189.

7) Národní archiv (dále jen NA), f. Ústřední výbor Komunistické strany Československa (dále jen ÚV KSČ), 19/7, Zápis ze schůze Kulturní rady ÚV KSČ dne 21. XI. 1949 a. j. 760, 1. Viz také Ivan Klimeš, *Za vizí centrálního řízení filmové tvorby (Úvod k edici Zápisů ze schůzí Kulturní rady ÚV KSČ o filmové dramaturgii 1948–1949)*. *Iluminace* 12, 2000, č. 4, s. 138–139.

8) Více k tomuto sporu viz Jiří Knapík, *Filmová aféra* l. p. 1949, s. 97–119. Jiří Knapík, Martin Franc a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967 (svazek I.)*. Praha: Academia 2011, s. 500–501; Jiří Knapík, *Únor a kultura*, s. 119–145; Petr Szcepaník, „Machři“ a „diletanti“. Základní jednotky filmové praxe v době reorganizací a politických zvratů 1945 až 1962. In: Pavel Skopal (ed.) *Naplánovaná kinematografie. Český filmový průmysl 1945–1960*. Praha: Academia 2012, s. 27–101. NA, f. ÚV KSČ, 19/7, Zápis ze zasedání 36. schůze Kulturní rady 21. listopadu 1949, a. j. 760, 1.

9) Obdobně byla reorganizována i Ústřední dramaturgie, ze které bylo taktéž vyčleněno užší kolektivní vedení.

10) Ivan Klimeš, *Za vizí centrálního řízení filmové tvorby (Úvod k edici)*, s. 138.

s tím, že nadále bude zasedat pouze plénium, které však bude mít plné kompetence k řešení všech zásadních úkolů Filmové rady — tedy k přípravě tematických plánů a k ideologickému dohledu nad filmovou výrobou.

Předsednictví Filmové rady se ujal již během podzimu 1951 generální ředitel ČSF Oldřich Macháček. I když i nadále přetrvávala snaha, aby ve Filmové radě zasedaly a o dalším směřování filmu rozhodovaly osobnosti reprezentující celé spektrum socialistické společnosti, v prezenčních listinách a seznámech zasedajících členů se začaly objevovat jména významných filmových odborníků. Kromě Martina Friče, Otakara Vávry anebo Vladimíra Šmerala tak ve Filmové radě zasedal i vedoucí scénářistického odboru Jiří Síla anebo vedoucí výroby ČSF Vladimír Václavík. Zároveň se začala plně projevovat i snaha o propojení Sva- zu československých spisovatelů s rezortem kinematografie. Spisovatelé měli za úkol vytvářet kvalitní filmové náměty a vůbec svým působením povznést celou kinematografii na vyšší úroveň. Ve Filmové radě tak začali pravidelně zasedat Jiří Mařánek a Marie Pujmanová¹¹⁾ a po dalších drobných změnách ještě Jiří Marek, Jan Drda a J. V. Pleva.¹²⁾

Mocenský boj v rezortu kultury dopadl tedy nakonec lépe pro ministra informací a osvěty Václava Kopeckého. Gustav Bareš se snažil ještě během podzimu roku 1951 zvrátit situaci ve svůj prospěch, když se pokoušel využít politického procesu s Otto Šlingem a zatáhnout do něj na základě smyšlených obvinění i Oldřicha Macháčka a Jiřího Sílu. Do svých obvinění adresovaných Klementu Gottwaldovi zahrnul dokonce i Václa-

va Kopeckého.¹³⁾ Svůj boj však Gustav Bareš prohrál, byl nucen ustoupit Kopeckého linii a na přelomu let 1951 a 1952 byl zbaven všech funkcí a odešel z velké politiky.

Třetí reorganizace Filmové rady nastala na podzim roku 1953. Reorganizace souvisela se vznikem ministerstva kultury, v rámci kterého měla vzniknout i nová Umělecká rada. Filmová rada tedy formálně zanikla, aby vzápětí opět vznikla, tentokrát ovšem jako prozatímní filmová sekce při ministerstvu kultury. Úkolem nově vzniklé/zreorganizované Filmové rady bylo posuzování tematických plánů, literárních podkladů a nově také výběr filmů do naší distribuce.¹⁴⁾

Filmové radě, ve které zasedali např. Marie Pujmanová, Otakar Vávra, Jiří Trnka anebo Vladimír Neff, předsedal zprvu Oldřich Macháček, od první porady konané roku 1954 pak předsednictví převzala Marie Pujmanová. K poradám byli kromě řádných členů Filmové rady přizváni vždy ještě hostující experti, jako např. Jiří Mařánek, Vítězslav Nezval, Theodor Pištěk, anebo Bohumil Brejcha.

Organizační a jednací řád Filmové rady se projednával na Ministerstvu kultury ještě v červnu roku 1955.¹⁵⁾ Filmová rada ale v dalším vývoji postupně ztrácela svůj vliv. Namísto pozice vrchního ideologického dohlížecího orgánu nad českým filmem se stávala pouhým poradním sborem ministra anebo později ředitele ČSF.

Archivní fond Filmová rada (1948) 1949–1955 byl pořádán podle nových Základních pravidel pro zpracování archiválií.¹⁶⁾ Pro orientaci ve fondu, objednávání archiválií do badatelný NFA a zároveň pro citace v odborné literatuře tedy

11) NFA, f. FR, 31. schůze pléna FR 15. května 1952, ref. ozn. 2/2/24. Jmenovací dekrety a další korespondence týkající se jmenování, odvolání a rezignace členů FR, ref. ozn. 1//5.

12) NFA, f. FR, Seznamy členů, ref. ozn. 1//4. Jmenovací dekrety a další korespondence týkající se jmenování, odvolání a rezignace členů FR, ref. ozn. 1//5.

13) NA, f. ÚV KSČ, 100/24 Klement Gottwald, sv. 66, a. j. 966.

14) NFA, f. FR, Jmenovací dekrety a další korespondence týkající se jmenování, odvolání a rezignace členů FR, ref. ozn. 1//5.

15) NA, f. Ministerstvo kultury, k. 6, inv. č. 86.

16) Michal W a n n e r et al., *Základní pravidla pro zpracování archiválií. Druhé, opravené a rozšířené vydání*. Praha, Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra 2015.

nově slouží referenční označení, které nahradilo dřívější inventární čísla. Archivní fond je tvořen z převážné většiny zápisy z porad, které poskytují dnešním badatelům ty nejdůležitější a nejzajímavější informace. Pro lepší orientaci v inventáři jsou informace o všech na poradě projednávaných filmech uváděny vždy v titulu každé porady. Součástí archivní pomůcky je zároveň rejstřík filmů a osob.

Díky dochovaným materiálům Filmové rady tak lze rekonstruovat genezi řady českých filmů, včetně známých kauz, jako bylo například odvolání režiséra Jiřího Krejčíka z natáčení snímku *CÍSAŘŮV PEKAŘ A PEKAŘŮV CÍSAŘ* a jeho nahrazení Martinem Fričem (porady s referenčním označením: 2/1/41, 2/1/49, 2/1/50, 2/1/66, 2/1/72 a zápis ze schůze Kolektivního vedení Ústřední dramaturgie, které odvolání režiséra Jiřího Krejčíka projednávalo: referenční označení 2/6/2//5).

Zajímavé pro dnešní badatele může být také sledovat dobovou argumentaci a diskuse týkající se zahraničních filmů o jejich (ne)uvedení do české distribuce. Upozornit můžeme například na názory Vladimíra Neffa na francouzskou komedii Jacquese Tatiho *PRÁZDNINY PANA HULOTA* (porada s referenčním označením 2/3/1) anebo na konvolut divácké korespondence, který obsahuje oslavné i zatracující reakce na rakouskou zábavnou revue *JARO NA LEDĚ* (orig. *FRÜHLING AUF DEM EIS*) (referenční označení 2/6/2//12).

Filmová rada byla v době své největší slávy nejdůležitějším rozhodovacím orgánem pro záležitosti filmu v ideologických, ale také v estetických otázkách. Svůj hlavní úkol — vytvořit funkční tematický plán výroby českých filmů — ale příliš neplnila. Daleko více byla politickým nástrojem pro kontrolu kinematografie. Původní idea, že ve Filmové radě budou zasedat zástupci všech složek společnosti a budou napomáhat výrobě lidového filmu pro lid, se ukázala jako naivní. V praxi totiž komise složená z politicky protežovaných „diletantů“ dávala filmovým tvůrcům pocítit svou moc. Namísto vytvoření funkčního plánu výroby způsobila Filmová rada téměř kolaps české

kinematografie. Postupně bylo do Filmové rady dosazeno více zástupců filmu a také zástupců Československého svazu spisovatelů, zároveň však Filmová rada ztrácela na významu, až se její kompetence rozpustily v dalších nových poradních komisích a radách ředitele ČSF a ministra kultury.

Z informací, které archivní fond vzešlý z činnosti Filmové rady přináší, lze rekonstruovat genezi řady českých filmů a zároveň sledovat postupné dotváření jejich výsledné podoby, které bylo způsobeno politickými požadavky i ryze subjektivním osobním vkusem členů Filmové rady. Různé reorganizace a personální změny v sobě zase zrcadlí obecnější dobové tendence a mezilidské spory zainteresovaných osob. V neposlední řadě vrhají archiválie z fondu Filmové rady světlo na dobový vkus publika, na jeho (ne)přijímání nových vzorů filmové estetiky a na strategie utváření nového socialistického vkusu.

Petr Hasan